

Skalka, Boris

**[Аверина, С.А.; Азарова, И.В.; Алексеева, Е.Л.; Герд, А.С.;
Кривоносов, А.Д.; Захарова, Л.А. Лексика и морфология в русской
агиографической литературе XVI века: опыт автоматического
анализа]**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada
jazykovědná.* 1997, vol. 46, iss. A45, pp. 212-214

ISBN 80-210-1606-X

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100179>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

(předčasnost, současnost, následnost), jejich struktura (zda mají či nemají vlastní subjekt), zda jde o tzv. přechodníky holé či rozvitě a konečně jejich větná funkce. Veškerý dokladový materiál v ruštině je souběžně uváděn s doklady ve francouzském originále. Na konci každé kapitoly jsou připojeny synoptické tabulky, z nichž lze vyčíst početní zastoupení těchto obrátů; první tabulka obsahuje číselné údaje frekvence výskytu přechodníků v daném díle, druhá postihuje údaje o těchto konstrukcích, které nemají odpovídající obrat v originále, a třetí uvádí statistické údaje, které se týkají tzv. holých přechodníků (v písmu nejsou odděleny od hlavní věty čárkou).

Druhou částí končí vlastní výklady. Následuje pečlivě provedený seznam odborné literatury (*Literaturverzeichnis*, s. 307–313) a rejstřík použitých termínů a spojovacích prostředků (*Wortregister*, s. 314–319) s uvedením paginace výskytu v recenzované knize. To zajistí přispěje k rychlé orientaci a k snadnému nalezení potřebných údajů.

Zpracování dané problematiky představuje nelehký úkol, jehož se autorka zhostila velmi úspěšně. Svá tvrzení buduje na široké filologické erudici a dokládá je podle našeho názoru výstižnou a vyčerpávající exemplifikací. U všech sledovaných jevů uvádí statistické údaje. Autorkou provedený výzkum mj. potvrdil: 1/ sled vedlejších vět se ve zkoumaných textech téměř vždy shoduje s originálem; 2/ užití archaických spojek a spojovacích slov je ve všech typech vedlejších vět velmi omezeno; 3/ jazyk originálu silně ovlivnil výběr určitých typů konstrukcí (shodují se s konstrukcemi ve francouzské předloze); 4/ gentivní spojení s *который* v přivlastňovacím významu představuje rusifikaci konstrukce v důsledku záměny *иже* > *который*; 5/ ve zkoumaných překladech jsou početně silně zastoupena přechodníková spojení, a to mnohem častěji než v originále: přechodníkovými obraty jsou nahrazovány především francouzské infinitivní konstrukce (pozice přechodníků v ruské větě téměř vždy závisí na francouzském originálu).

Aleš Brandner

Аверина, С. А.; Азарова И. В.; Алексеева, Е. Л.; Герд А. С.; Кривоносов, А. Д.; Захарова Л. А.: Лексика и морфология в русской агнографической литературе XVI века. Опыт автоматического анализа Санкт-Петербург, Издательство С.-Петербургского университета, 1996, 216 с. (ISBN 5–288–01568–6)

Výše citovaná publikace je pokračováním a zároveň završením cyklu monografií mapujících morfologický a slovtvorný systém církevní slovanštiny tak, jak jej zachycují památky ruské hagiografické literatury v období od 15. do počátku 17. stol. Materiál těchto památek byl uložen do počítačové databáze a posléze byl počítačovou metodou analyzován a vyhodnocen, což je jistě mimo jiné potěšující příspěvek k žádoucímu, ale dosud ne zcela samozřejmému využívání výpočetní techniky v diachronní lingvistice.

První monografie cyklu podala přehled systému jmenné flexe a vyšla pod titulem *Язык русской агнографии. Опыт автоматического анализа* v roce 1990. Druhá monografie *Лексика и словообразование в русской агнографической литературе XVI века. Опыт автоматического анализа*, která vyšla v roce 1993, pak byla věnována jmenné slovtvorbě, jak je zřejmé již z názvu. Tuto práci dostatečně přiblížila svou recenzí kolegyně E. Havlová (E. Havlová, SPFFBU A 43, s. 162–163).

Tyto monografie poskytly jasnou představu o morfologickém systému církevně slovanského jazyka uvedeného období, o jeho typu, paradigmatických a kvantitativních modelech, a tím daly

exaktní pravidla pro stanovení toho, co lze označit jako církevně slovanský text, resp. jazyk. Potvrdily také předpoklad vysoké rozvinutosti a normalizovanosti jazyka těchto památek a při srovnání s analogickými památkami vzniklými v období 14. až 16. stol. v Bulharsku, Srbsku a Valachii (Rumunsku) potvrdily i jednotnost jazykového systému ruských, západoruských (staroukrajinských a staroběloruských) a jihoslovanských liturgických i liturgicko-prozaických textů.

Recenzovaná publikace je rozdělena do dvou částí. V první části jsou podány výsledky analýzy verbální flexe dochované v 11 církevně slovanských hagiografických památkách ze 16. stol. (*Житие Антония Сийского, Житие Акакия Тверского, Житие Варлаама Хутынского, Житие Ефросина Толвского, Житие Зосимы и Савватия Соловецких, Житие Иосифа Волоцкого, Житие Курилла Белозерского, Житие Корнилия Комельского, Житие Михаила Клопского, Житие Никона Радонежского, Житие Сергия Радонежского*) ve druhé pak úplný index lexémů hagiografické památky *Житие Зосимы и Савватия Соловецких* a na konec je připojen soupis zkratk zpracovaných památek a místo jejich uložení.

Popis verbálního systému doloženého analyzovanými památkami založili autoři na frekvenci jednotlivých forem. U době a hojně doložených indikativů jsou paradigmatata prezentována tabulkovým přehledem sufixů. Přehled je podán podle jednotlivých jednoduchých časů, tj. přítentivního/prostého futura, aoristu a imperfekta a v rámci těchto temporálních kategorií se tabulkový přehled sufixů uvádí samostatně po jednotlivých slovesných třídách (Autoři přijali klasické třídění podle přítentivního kmene na čtyři tématické třídy a jednu atématickou.). Pro perfektum jsou sufixy uvedeny do jediné společné tabulky, přičemž se na prvním místě uvádí koncovka pomocného slovesa (je-li vyjadřováno) a za lomítkem zakončení (participiální sufix a koncovka) jmenného tvaru významového slovesa. Tabulkovou prezentaci sufixů plusquamperfekta tématických sloves a indikativů netématických sloves nepovažovali autoři, dle vlastních slov, za účelnou.

Každá tabulka zachycuje morfémovou reprezentaci (Sufixy v tabulce jsou tištěny latinkou.) invariantního paradigmatu v textech památek, které jsou uvedeny v záhlaví tabulky zkratkou. Pod tabulkou uvádějí autoři fonetický zápis sufixu či sufixů (sub a) a jejich cyrilskou grafickou podobu doloženou památkami (sub b), korelující s údaji v tabulce. Různé grafické varianty jsou řazeny podle sledu cyrilské abecedy. Pak následuje ilustrativní abecedně (podle náslovi) řazený výběr dokladů v původní cyrilské grafice, jak jsou dochovány jednotlivými rukopisy, s přesnou rukopisnou lokací.

Fonetický přepis není ovšem zaznamenán v systému API/IPA ani v jiném běžnějším transkripčním systému, což snižuje hodnotu této informace i odbornou úroveň publikace, např. sufix 1. os. duálu v cyrilské podobě *-ѣ* je foneticky zachycen jako [vě], a to je současně i podoba, v níž je transkribován do latinky (s. 22), jery se nepřepisují (s. 30 a další).

Každý oddíl vymezený kategorií času je uzavřen shrnujícím komentářem. Zde se charakterizují jednotlivé formy morfémů ve vztahu k paradigmatu verbální flexe doložené nejstaršími staroruskými texty, které považují autoři za základní. Komentář věnuje pozornost distribuci grafických variant morfémů, a především pak jedinečným jevům, morfologickému synkretismu či vzájemnému poměru starých a nových forem, jako důsledku foneticko-morfologických změn. Je-li to možné, vysvětlují se tu příčiny lexikální ohraničenosti verbálních kmenů nebo žánrově-stylistické podmíněnosti jednotlivých forem. Z komentáře také namnoze vyplývá míra úplnosti dochování paradigmatu.

U složených slovesných tvarů (perfektum) autoři pouze gramaticky charakterizují formy. Na charakteristiku sémantických zvláštností rezignovali, protože by pro adekvátní interpretaci vyžadovala uvádění alespoň mikrokontextu. Nezbyvá tedy než doufat, se jí vědecká veřejnost dočká později v podrobnější monografii o tomto tématu.

Druhou část, jak bylo řečeno výše, představuje index lexémů hagiografické památky *Житие Зосимы и Савватия Соловецких* (ss. 35–211). Index obsahuje úplný soupis lexémů (vyjma čísel) ve všech rukopisem doložených formách (tj. i ve zkrácených a samozřejmě v různých pádech a osobách), jejich frekvenci a přesnou lokaci v rukopisu. Index je rozdělen do tří částí. V první části je podán soupis vlastních jmen, ve druhé ostatní slova, ve třetí pak slova chybně zapsaná v rukopisu. Samostatný index chybně zapsaných forem má podle autorů zabránit dohadům, zda se jedná o chybu autora rukopisu či autorů indexu.

Z praktického hlediska se nejeví jako příliš šťastné připojování lexikálních indexů jednotlivých památek k monografiím, jak se dělo i u předešlých publikací, zvláště když na tuto skutečnost nepoukazuje ani titul publikace. Zveřejněný index je pak pro nepoučeného potenciálního uživatele těžko odhalitelný. Snad přiměly autory k této koncepci jiné důvody než jejich vlastní vůle, ale jistě měli zajistit, aby se informace o indexu dostala do titulu.

Závěr, který shrnuje poznatky analýzy verbálního systému, perspektivy a cíle na tomto poli bádání, by bylo bývalo vhodnější umístit na konec vlastní monografie o verbálním systému, nikoli až za index. To je ale jistě pouhá drobnost.

Celý cyklus je nesporným přínosem nejenom pro diachronní rusistiku, ale i slavistiku. Je třeba popřát petrohradským kolegům, aby se jim v brzké době podařilo vydat slovník ke staroruským památkám z období přibližně od poloviny 15. stol. až do počátku 17. stol. a přiblížit jednotlivé morfologické formy z funkčního a stylistického hlediska, což jsou hlavní úkoly, před nimiž jejich tým nyní stojí.

Boris Skalka

Мокиенко, В.М.: Словарь русской бранной лексики (матвизмы, обсценизмы, эвфемизмы с историко-этимологическими комментариями). АА-ЯЯ. Dieter Lenz Verlag, Berlin 1995, 151 с. (ISBN 3-927114-01-4)

Предметом новой публикации известного слависта-фразеолога профессора В.Мокиенко является экспрессивная лексика, в основном, из до недавнего времени запретной области. Сам автор так определил сферу исследования: 1) вульгарные «нецензурные» слова и выражения; 2) вполне приличные эвфемизмы; 3) жаргонизмы экспрессивно-бранного или эвфемического характера.

Каждой из вышеуказанных единиц, а их в «Словаре русской бранной лексики» свыше четырех тысяч, дается толкование, и она снабжена специальными пометами, отражающими не только социально-профессиональную среду «обитания» (воровской, армейский жаргон, студенческий сленг, жаргон уголовников, картежников, гомосексуалистов, моряков, охотников, железнодорожников, речь проституток; новейшие образования – жаргон «металлистов», митьков, омововцев), но и территориальную закреплённость (московское, ленинградское, смоленское, орловское и т.д.), а также темпоральную характеристику (историческое, устаревшее, новое).

Можно соглашаться или не соглашаться с автором относительно уместности параллельного употребления помет: армейское – военное, неодобрительно – порицательно, новое – современное; недостаточно корректным, с нашей точки зрения, выглядит и использование наряду с «из речи транспортников» помет «из речи шоферов», «из